

УДК 378.147.001.76

СПОСОБИ ЗБАГАЧЕННЯ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ У КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ МУЗИКАНТА-ПЕДАГОГА

Н.Н. Прушковська, К.Л. Дабіжа

Анотація: у статті розкриваються прийоми та методи активізації сприйняття хорового твору на заняттях з диригування; описується прийом інтеграції різних видів мистецтв, що допомагає студентам асоціювати образи, емоційно охоплювати твір, осмислювати та критично його оцінювати.

Ключові слова: творча діяльність, інтеграція мистецтв, творча уява, хорове диригування.

Аннотация: в статье раскрываются приемы и методы активизации восприятия хорового произведения на занятиях по дирижированию; описан прием интеграции разных видов искусств, который помогает студентам ассоциировать образы, эмоционально охватывать произведение, осмысливать его и критически оценивать.

Ключевые слова: творческая деятельность, интеграция искусств, творческое воображение, хоровое дирижирование.

Annotation. The article exposes methods and techniques of active perception of a choral work at lessons on conducting an orchestra. A leading role in a preparatory process belongs to various kinds of art that help students to associate the image and size of the the work emotionally, comprehend and value it critically. The main task in conducting an orchestra is to imagine the base the process is built on.

Key words: creative activity, art integration, creative imagination, choral conducting.

Постановка проблеми. Сучасна освіта, як зазначається в Національній доктрині розвитку освіти, має забезпечити підготовку кваліфікованих спеціалістів, здатних до творчої самореалізації, професійного розвитку, що потребує перегляду та вдосконалення методів вивчення предметів мистецького циклу [5]. Тому проблема підготовки вчителів музики, які навчатимуть дітей у XXI ст., повинна бути розв'язана за рахунок переорієнтації музичної педагогіки з функціональної на творчу, в основі якої – формування особистості майбутнього вчителя. Однак практика показує, що виконуючи твори різних жанрів, студенти часто захоплюються, насамперед, технологією, а не художністю твору. Це призводить до того, що, слухаючи музику, вони вловлюють гармонію, ритмічні особливості, сприймають навіть деталі музичної тканини, але музика не пробуджує їхньої фантазії, не активізує емоційні можливості. Проблему підготовки вчителів музики розглядали Л.Арчажнікова, О.Апраксина, О.Ростовський, О.Рудницька, П.Ніколаєнко, Л.Хлебнікова та ін. Водночас, вивчення візуальних засобів впливу на творчий потенціал майбутнього вчителя музики завжди є проблемою творчого пошуку. Саме тому актуальним залишається пошук можливих шляхів збагачення процесу пізнання музичного твору іншими методами, які б допомагали створювати необхідні умови для емоційного забарвлення об'єктивної інформації про художній твір суб'єктивними асоціативними уявленнями.

Постає необхідність у збереженні та використанні попередніх досягнень з урахуванням завдань і вимог сучасної системи освіти.

Мета статті. Розкрити прийоми і методи збагачення творчої діяльності студентів на основі інтеграції різних видів мистецтв у процесі диригентської підготовки майбутніх учителів музики.

Найбільш поширеними та результативними способами розв'язання поставлених завдань виступає

інтеграція (взаємопроникнення) різних видів мистецтв на базі одного провідного освітнього компонента, що робить можливим системний вплив на свідомість особистості, формує картину цілісності та гармонії довколишнього світу. В основу принципу інтеграції покладене синтезування музичного мистецтва з іншими видами мистецтв навколо спільних для всіх категорій (темپ, ритм, динаміка, тембр тощо).

Викладення основного матеріалу. Психологічні основи інтегрованих процесів були закладені вченням академіка І.Павлова про динамічний стереотип і другу сигнальну систему. Фізіологічним механізмом засвоєння знань І.Павлов уважав утворення в корі головного мозку складних схем тимчасових зв'язків, які він ототожнював з асоціаціями – зв'язки між всіма формами відображення об'єктивної дійсності, в основі яких лежить відчуття [6].

Інтеграція від латинського слова «*integratio*» як педагогічне явище означає відношення чи відтворення, поповнення, «*integrer*» тобто «цілий» – це об'єднання будь-яких частин, елементів у ціле, що передбачає узагальнення й систематизацію знань про художню картину світу. Інтенсивні процеси взаємопроникнення й інтеграція мистецтв не повинні призводити до їхнього послаблення, оскільки кожен вид мистецтва залишає за собою лише йому властиву специфіку. Різні види мистецтва покликані задовольнити одну з найвищих потреб людини – художню, що інтегрує інтелектуальні, емоційні та моральні її сили.

Але тут слід застерегти від штучного об'єднання різних видів мистецтва, що не забезпечує їхнього синтезу. Зіставлення повинно відбуватися з усвідомленням сутності понять художнього змісту, образності, що потребує побудови за принципом аналогії та контрасту різних явищ, проведення паралелей між творами, близькими за сюжетом, стилем написання, жанровою та структурною комунікацією тощо.

Особливу роль у формуванні особистісних якостей майбутнього вчителя музики відіграють заняття з диригування, що є важливою складовою частиною музично-естетичної підготовки. Але якщо в класі спеціального студента може відразу відтворювати музичний образ, то диригент-хоровик поступово відтворює його в хорі лише після певної теоретичної та практичної підготовки. Провідну роль на підготовчому етапі відіграє інтерактивний метод, який формує вміння об'єднувати мистецтво поезії, музики й пластики та «створювати» свій звукообраз. Більше того, він творчо урізноманітнює навчальний процес, емоційно збагачує його, дає змогу студенту почути саме те, що потім вимагатиме від хорового колективу. Тому головна роль на заняттях належить педагогові, захопленому своїм предметом, який знає, як розвивати творчу уяву студентів, якими засобами активізувати їхні здібності на заняттях із диригування. А. Ейнштейн вважає, що образна сила уяви сприяє будь-яким творчим досягненням. Творчість і уява найтісніше пов'язані між собою, але провідна роль належить творчості, тому що уява розвивається в процесі творчої діяльності.

Вже давно було встановлено, що на розвиток фантазії студентів активно впливає живопис. Використання творів образотворчого мистецтва в процесі роботи над хоровим твором посилює зорові асоціації, які, своєю чергою, сприяють розвитку мислення, формуванню емоційного настрою. Активізація зорових, слухових і дотикових асоціацій збуджує той чи інший нерв, у свідомості виникають складні й розгалужені асоціативні зв'язки. Наприклад, при знайомстві з твором постає зоровий образ лісу, а за асоціацією можуть виникнути також характерні для лісу звукові образи: співи пташок, кукання зозулі, постукування дятла по дереву, дзижчання бджіл тощо.

Вивчаючи твір К. Проснака «Море», можна розглянути зі студентами картини І. Айвазовського «Морський берег», «Дев'ятий вал», «Чорне море» та інші, близькі за своїм змістом до музичного твору. Музика разом із живописом здатна створювати чудові гармонії – за подібністю, контрастні або й гострі дисонанси.

Принцип взаємозв'язку слухових і зорових вражень було розкрито К.Стеценком, а система-співвідношення світлотіней і кольорів із музичними звуками – М.Леонтовичем.

Висотно-динамічна й метроритмічна організація звуку сприяє відтворенню різних типів просторового руху, мелодія передає дихання, пластику, гармонію. Фактура, сповнена колориту, світла тощо. У такий спосіб музика набуває здатності «живописати» фарбами, передавати зображальну конкретику. Адже її асоціативне бачення спирається на реальні зв'язки життєвого досвіду людини, в якому звукове невід'ємне від інших відчуттів у цілісному образі світосприймання (О.Рудницька). Наприклад, хоровий твір «Сосна» С.Танєєва на слова М.Лермонтова має яскраво виражений контрастний художній образ. Перша частина – це далека сувора засніжена північ, в уяві виникає картина І.Шишкіна «Утєс», друга – теплі інтонації, більш динамічні, постає образ півдня.

Треба максимально залучати різноманітний асоціативний матеріал, який є в пам'яті студентів: запропонувати їм уявити собі певну картину або героїв якогось твору, характеризуючи їхній настрій,

вчинки, зовнішність. Немовби самому стати учасником подій, осмислити їх і тим самим точніше сприйняти й зрозуміти художньо-емоційні образи. При вивченні, наприклад, твору Г.Свиридова «Зустрілися батько з сином» на слова О. Прокоф'єва студентів рекомендують прочитати всю баладу (адже композитор використовує лише драматичну частину поетичного тексту), визначити час подій, уявити собі головних учасників конфлікту, розшифрувати заключну частину, що несподівано звучить у мажорі. Великі переваги має хорова музика, при прослухованні якої не лише розширюється коло асоціацій, а й виключається можливість суперечливих тлумачень. Багатство асоціацій, які викликають конкретні художні образи, великою мірою залежать від глибини досвіду, від ступеня загальної культури людини. Можна запропонувати студентам при роботі над твором Б.Лятошинського «По небу крадеться луна», на слова О.Пушкіна, ознайомитися із віршем «Мечтатель». Зрозуміти ідейний зміст твору О. Власова на слова О.Пушкіна «Фонтан Бахчисарайського дворца» та осягнути засоби виразності допомагає поема О.Пушкіна «Бахчисарайський фонтан».

Внутрішньо почута музика допомагає засвоїти звукову тканину, «малювати» й виражати жестами рук її зміст. Як зауважує М. Каган, спрямування змісту всередину, до самого себе є внутрішньою формою твору, яка потім опредмечується й стає реальним художнім образом. Так виникає «внутрішній діалог», коли в результаті пізнання цінності власного «я» відбувається включення особистості в процес пізнання уявного героя. Таким чином, у процесі такого спілкування зі своїм «я» уявний образ опосередковує особливість художнього спілкування. Як зазначає О. Рудницька, внутрішній діалог є обов'язковою складовою будь-якого продуктивного мислення, будь-якої репродуктивної й, особливо, творчої діяльності. Досвід пізнання студентом власних реакцій на сприйнятий твір, осмислення своїх внутрішніх естетичних переживань і розуміння художньо-естетичних позицій автора твору допомагає підготуватися до практичної роботи з хоровим колективом. Тому сприймання музики можна розглядати як креативний процес. Тобто студент, який сприймає музику, теж її створює, і педагог повинен навчати його справжньому творенню.

Де б не лунала музика, скрізь вона розшифровується образами. Фігуристи, наприклад, катаються під музичний акомпанемент, теж створюють образи, які відповідають емоційному змісту музичного твору. І диригент, і фігурист мають свою індивідуальну «техніку» відтворення музичного образу. Танець вважається «зримою» музикою, яка об'єднує звукообрази з пластичним жестом. Спорідненість цих процесуальних інтонаційно-виразних мистецтв, яку підкреслюють спільні для них характеристики (плавність, ритм та інші), знайшла своє підтвердження у визначенні музики Г.Гегелем як «свого роду танцю, рух якого позбавлений наочності» [2].

Диригування не пов'язане безпосередньо зі звукоутворенням, тому студентів легше виявити своє бачення «музичного образу», оскільки його диригентсько-виконавський апарат вільніший, ніж, наприклад, у піаніста. Чим яскравіше й детальніше виникає в уяві музичний образ, тим легше буде потім переборювати й технічні труднощі.

Можна поради студентів під час підготовки до занять продумати образну характеристику жестів, за допомогою яких він буде створювати пластичний образ того чи іншого твору. Наприклад, перші фрази твору Е. Гріга «Лебідь» можуть бути пов'язані з такими асоціаціями – ми немов повільно гладимо гнучку шию прекрасного лебедя, примовляючи: «який ти ніжний, який граціозний...» і т. ін. Це допомагає студентам правильно охарактеризувати «образність» жести (плавний, пестливий, гнучкий тощо).

Аналогічні проблеми стоятимуть перед майбутніми вчителями під час практичної роботи з хором. Окремі штрихи, потрібні барви звучання хору або окремих партій слід шукати, ставлячи перед хористами певні творчі завдання. Наприклад, диригенту треба добитися від них напруженого звучання на ррр. Цей нюанс під час співу виконується хором, але без відповідного характеру. Ось тут хормейстер і повинен поставити перед колективом певні образні завдання: співайте дуже тихо, але відчуття повинні бути такими, як при співі на форте, співайте з ненавистю, зі злістю, але дуже тихо, протестуючи внутрішньо або навпаки замріяно, радісно, тріумфуючи та ін.

Висновки. Згадані вище педагогічні прийоми допомагають краще зрозуміти художні й технічні особливості музичних творів, правдиво розкрити емоційність їхньої образної системи. Ми вважаємо, що пошук засобів і прийомів активізації уяви повинен стати повсякденною потребою як педагога, так і студента. Розвинена уява допоможе студентам самостійно осмислити твір, критично оцінити його, а це є одним із найважливіших компонентів загальної художньо-естетичної культури майбутнього вчителя. Розвиваючи творчу уяву, студент знайомиться з іншими видами мистецтва, підвищує свій художній та інтелектуальний рівень. Емоційно піднесене ставлення до життя допоможе такій людині побачити прекрасне в тому, що її оточує, змусить її працювати цілеспрямовано й творчо.

Література

1. Выготский Л.С. Психология искусства / Выготский Л.С. - М., 1997. - 379 с.
2. Гегель Г. Эстетика / Гегель Г. - М.: Искусство, 1971. - Т. 3. - 622 с.
3. Матонис В. П. Музыкально-эстетическое воспитание личности / Матонис В. П. - Л., 1988. - 197 с.
4. Медушевский В. В. О закономерностях и средствах художественного воздействия музыки / Медушевский В. В. - М.: Музыка, 1978. - 201 с.
5. Національна доктрина розвитку освіти У країни // Освіта. - 2001.- 11-18 липня.
6. ПавловИ.П. Избранные произведения / Под общей ред. Х С. Коштоянца. - Л.: Госполитиздат, 1951. - 583 с.
7. Рудницька О.П. Формування музичного сприйняття в системі розвитку педагогічної культури майбутнього вчителя / Рудницька О.П. - Дис... докт. пед. наук: 13.00.01. - К., 1994. - 53 с.
8. Рудницька О. П. Основи викладання мистецьких дисциплін / Рудницька О. П. - К.: Освіта, 1998. -182 с.